

Шоокумова Д.П.

БИЛИМ БЕРҮҮ МАМИЛЕЛЕРДИН ПРЕДМЕТИ

Шоокумова Д.П.

ПРЕДМЕТ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОТНОШЕНИЙ

D.P. Shokumova

THE SUBJECT OF EDUCATIONAL RELATIONS

УДК: 37.338.2

Бул макалада билим берүү мамилелеринин мазмуну жана предмети анын түзүмү талдоого алынып алардын жалпылыктары жана өзгөчөлүктөрү каралган.

Негизги сөздөр: билим берүү чөйрөсү, билим берүү мамилелери, предмет, укуктук ченем, тутум, форма.

В статье рассмотрены содержание, предмет и структура образовательных отношений, их общность и особенности.

Ключевые слова: сфера образования, образовательные отношения, предмет, правовая норма, система, форма.

The article considers the content, the subject and structure of the educational relationship, their community and features.

Key words: education, educational relations, object, rule, system, form.

Билим берүү чөйрөсүндөгү ченемдик укуктук жөнгө салууларды, алардын кээ бир аспекти лери орус окумуштуулары тарабынан изилдөөгө алынган.

Билим берүү мамилелериндеги мыйзам актыларынын теоретикалык укуктук көйгөйлөрү В.И Шкатулла тарабынан алгачкылардан болуп изилденген [1, с. 68].

Бизге белгилүү болгондой билим берүү чөйрөсү динамикалык багытка ээ. Ошондуктан коомдун өнүгүүсүнүн ар кандай этаптарында бул түшүнүктөр ар кандай жандашуу менен каралган.

Айрыкча базар экономикасы шарттарында, ишкердүүлүк чөйрөсүнүн кеңейиши бул чөйрөгө дан өз таасирин тийгизген жок, азыркы учурда бир канча менчиктин формасындагы билим берүү ишмердүүлүгү анын ичинде жеке ишмердүүлүк да жок эмес.

Көптөгөн жылдар бою билим берүү чөйрөсү административдик укуктук ченемдер менен жөнгө салынып келген.

Мындай көз карашты бир канча окумуштуулар карманышат, атап айтканда революцияга чейинки окумуштуулар И.В. Андреевский, В.Ф. Дерюжинскийди таандык кылсак болот.

Коомдук мамилелерди жөнгө салууда атамекендик теоретикалык илим көптөгөн жылдар бою мажбурлоо усулуна басым жасап таптык көз карашта караган.

Бул Совет мезгилиндеги укуктук тутумда өз ордун таап, коомдук мамилелерди жөнгө салууда натыйжалуу деп каралган. Совет доорунда пландуу экономика түзүмү калыптанып коомдук мамилелер

чөйрөсүндөгү көптөгөн чөйрөлөр алардын ичинде билим берүү тармагы да кирип кеткен.

Бирок административдик укуктук мамилелер менен жөнгө салынган жалпы ачык мамилелерде «кызмат көрсөтүү» түшүнүгү жалпы ачык укуктун предметине жөнгө салуу усулуна дал келбеген [2, с.34].

В.С. Потапенконун ою боюнча билим берүү мамилелерине төмөнкү жагдайлар мүнөздүү:

1) Билим берүү мамилелеринин жыйымдуулугу, ал бир гана административдик укуктук таасир этпестен укуктун башка тармактарынын таасир этүүсү бар;

2) Билим берүү мамилелеринин жыйымдуу табиятын таануу жана аны жөнгө салуунун өзгөчөлүктөрү боюнча юридикалык доктрина;

3) Билим берүү мамилелеринде жеке башталыштардын күчөшү;

4) укук жаратуу практикасы, юридикалык доктрина тарабынан «жалпы ачык» таанылышы [3, с. 35].

Бул жерден да айкын болгондой көптөгөн окумуштуулар билим берүү мамилелерин жөнгө салуу жыйымдуу экендигин башка укуктун тармактары да орун алгандыгы жөнүндө ойлор ачыкка чыгат.

Билим алуунун негизинде коомго өзүнүн маданиятын муундан муунга өткөрүп берүүгө жетишүүдө.

Билим аркылуу адам илимдин, техниканын, искусствонун жетишкендиктерине кошулуп, коомдогу аракеттеги социалдык ченемдерди өздөштүрүп, өзүнүн жөндөмдүүлүгүн социалдык таанымдын бир чөйрөсүндө ишке ашырат [3, с. 35].

Билим берүү мамилелеринин мыйзам актылары алгачкылардан болуп В.И. Шкатулла изилдеген.

Билим берүү мыйзам актыларын ал жыйымдуу карап анын курамына ар кандай укуктун тармагы кирери, алардын укуктук жөнгө салуу усулу, предмети милдеттери бирдиктүү экендигин караган [2, с.68].

Анын ою боюнча «Билим берүү жөнүндө» мыйзамы билим берүү тутумундагы ар кандай мамилелерди жөнгө салат, ал эми «жөнгө салуу предмети болуп конституциялык, эмгек, административдик, мүлктүк, социалдык, жер, финансылык, үй-бүлө, педагогикалык мамилелер» саналат.

Бул жерде айта кетчү орундуу «педагогикалык мамилелерге» бул тутумда борбордук орун берилип ал тутумду түзүүчү болуп, калган мамилелер билим берүү чөйрөсүн камсыз кылып кызмат көрсөтүүгө багытталган» [2, с. 68].

Бул жерден келип чыккандай «педагогикалык мамилелердин» билим берүү чөйрөсүндө негизги борбордук орунга ээ экендигин бир канча окумуштуулар да тастыкташат.

Бул топко Г.А. Дорохованы кошсок болот. Анын ою боюнча билим берүү мамилелериндеги маанилүү орунду педагогикалык мамилелер ээлейт, алар субъектилердин теңдүүлүгүн кароо менен административдик усулдун колдонушуна жол бербейт.

Педагогикалык мамилелерде окутуучунун бийлик жүргүзүшү моралдык мүнөзгө ээ болуп, эскертүү, окуучуларды стимулдаштыруу сыяктуу формаларга ээ.

Ошону менен бирдикте элге билим берүү чөйрөсүндө административдик укуктук мамилелер бир тектүү эмес [4, с. 16].

Билим берүү чөйрөсүнүн өзгөчөлүгүн изилдөөгө алган И.Е. Фарберда мындай тыянакты чыгарат «Билим берүү чөйрөсүндөгү мамилелер бир гана административдик укуктук мамилелер эмес, эмгек, жарандык, үй-бүлөлүк укуктук мамилелер менен байланышкан» [5, с. 6].

Ал эми С.В. Куров болсо «билим берүү укугунун негизин педагогикалык мамилелер түзөт» деген ойду айтат [6, с. 105].

В.И. Шкатула билим берүү мамилелеринде окутуу, тарбиялоо боюнча педагогикалык мамилелерди белгилейт.

Ал «педагогикалык мамилелер» түшүнүгүн «педагогика» түшүнүгү менен байланыштырып, аны мындайча түшүндүрөт «окутуу тарбиялоо педагогикалык илим тарабынан окуп үйрөнүлөт» деген ойду айткан.

Ошол эле убакта «педагогикалык мамилелер» билим берүү мыйзам актыларынын ичинде борбордук тутумду калыптандыруучу орунду ээлеп, кандайдыр бир деңгээлде «педагогикалык процесс» деген түшүнүк менен дал келет [2, с. 68].

Ал эми билим берүү чөйрөсүн дагы бир канча фундаменталдык изилдеген В.М. Сырых, бир канча жаңыча жандашууну өнүктүрүп, «билим берүү» укуктук мамилелери жөнүндө суроону коет.

Ал өз алдынча тармактык мааниге ээ деген ойду бекемдейт.

В.М. Сырых менен В.И. Шкатулла тарабынан айтылган «педагогикалык мамилелер» түшүнүгүн «билим» мамилелер деп атоону сунуштайт. Анткени билим мамилелери билим берүү тутумундагы туюмдуу мамилелер.

Бул ойго биз да кошулабыз, биринчи жагынан терминологиялык жактан юридикалык техникага бир канча оңтойлуу болсо, экинчи жагынан билим берүү мамилелери тутумдуу экендигин эске алуу зарыл анын «өзөгүн» билим берүү мамилелери түзөт.

Билим берүүнү мамилелеринин теориясына чон салым кошуу менен В.М. Сырых бул мамилелерди эки топко бөлөт;

1. «билим мамилелери».
2. «билим чөйрөсүндөгү мамилелер».

Билим мамилелери окуучу менен билим берүү мекемесинин арасындагы мамилелер, педагогикалык кызматкерлер менен башка жактардын мамилеси.

Ал эми «билим берүү чөйрөсүндөгү мамилелер» деп ар кандай билим берүү тутумундагы мамилелерди караган [3, с. 13].

В.С. Потапенконун ою боюнча билим берүү мамилелери жыйымдуу мамилелер болуп укуктун ар кандай тармактары менен жөнгө салынат.

Бул жерден билим берүү чөйрөсүндөгү мамилелерди жөнгө салууда укуктук ченемдердин кайсыл бир тармакка таандык экендиги боюнча көйгөй бар экендигин, билим берүү мамилелеринде укуктук жөнгө салууда жыйымдуу жандашуу зарылчылыгын ачыкка чыгарат [2, с. 34].

Жалпылап алганда билим берүү мамилелерине төмөнкү белгилер мүнөздүү;

- *билим берүү чөйрөсүндө мамилерди изилдөөдө окумуштуулар арасында бирдиктүү ой жок. Анын негизи болуп билим берүү мамилелерин жөнгө предметти саналышы. Ал татаал түзүлүш болгондуктан борбордук тутумду куроочу мамиле болуп «билим берүү» мамилелери саналат;*

- *билим берүү мамилелеринде «педагогикалык мамилелер» түшүнүгү ордуна «билим берүү мамилелери» түшүнүгүн колдонуу артыкчылыктуу;*

- *«билим берүү мамилелери» татаал жыйымдуу укуктук мамилелер жана бир канча укуктун тармагы менен жөнгө салынат;*

Адабияттар:

1. Шкатулла В.И. Образовательное законодательство: теоретические и практические проблемы. Общая часть. - М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 1996. - С. 164, с. 68.
2. Потапенко В. С. Образовательная деятельность и образовательные услуги: соотношения понятий. «Журнал российского права», 2009. - №3. - с. 34.
3. Сырых В.М. Введение в теорию образовательного права. - М., 2002. - С. 35.
4. Дорохова Г.А. Законодательство о народном образовании. - М., 1985. - С. 10 - 16.
5. Фарбер И.Е. Свобода и права человека в Советском государстве. - Саратов, 1974. - С. 6.
6. Куров С. В. Образовательное право, как комплексное правовое образование // Прав и образование. - N3. - С.105.

Рецензент: к.ю.н., доцент Айтбаева Ж.С.